

**INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “YOLG‘IZLIK” KONSEPTINING
QIYOSIY TAHLILI**

Sabina Saitmurodova

Webster universiteti

MA TESOL mutaxassisligi magistranti

Ingliz tili o‘qituvchisi

E-mail: sabinasaitmurodova2129@gmail.com

Telefon: +998887781101

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi “yolg‘izlik” konseptining lingvistik hamda lingvomadaniy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda konseptning leksik ifodalanishi, semantik mazmuni va milliy-madaniy xususiyatlari o‘rganiladi. Shuningdek, ingliz va o‘zbek xalqlarining til manzarasida yolg‘izlikning qanday talqin qilinishi, ushbu tushunchaning umumiy va farqli jihatlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari konseptning til, tafakkur va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi hamda qiyosiy tilshunoslik va lingvokulturologiya sohalari uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: yolg‘izlik konsepti, lingvokulturologiya, konsept, til manzarasi, qiyosiy tilshunoslik, semantik tahlil, ingliz tili, o‘zbek tili.

Kirish

Til inson tafakkuri, madaniyati va dunyoqarashining muhim ifodachisi hisoblanadi. Har bir tilda mavjud bo‘lgan konseptlar muayyan xalqning hayot tarzi, qadriyatlari va ruhiy kechinmalarini aks ettiradi. Zamonaviy kognitiv tilshunoslik hamda lingvokulturologiya fanlarida konseptlarni o‘rganish til va tafakkur o‘rtasidagi munosabatlarni yoritishda muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. Shunday konseptlardan biri “yolg‘izlik” konsepti bo‘lib, u nafaqat shaxsning ruhiy holatini, balki jamiyatdagi ijtimoiy

munosabatlar, milliy qadriyatlar va madaniy qarashlar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Globallashuv, urbanizatsiya hamda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida insonlar o'rtasidagi muloqot shakllari o'zgarib, yolg'izlik muammosi bugungi kunda dolzarb ijtimoiy va lingvistik masalalardan biriga aylandi.

Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lishiga qaramay, ularda yolg'izlik konsepti muayyan umumiy va o'ziga xos lingvistik xususiyatlar orqali ifodalanadi. Ushbu maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek tillarida "yolg'izlik" konseptining leksik-semantik hamda lingvomadaniy xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish, uning ikki xalq til manzarasida qanday konseptuallashtirilishini aniqlashdan iborat.

Asosiy qism

Kognitiv tilshunoslikda konsept inson tafakkurida shakllanadigan hamda til vositalari orqali namoyon bo'ladigan murakkab mental birlik sifatida talqin etiladi. "Yolg'izlik" konsepti ham shunday ko'p qirrali tushunchalardan biri bo'lib, u insonning ruhiy holati, ijtimoiy munosabatlari va madaniy qadriyatlari bilan uzviy bog'liqdir. Mazkur konseptning mazmuni turli xalqlarda ularning tarixiy taraqqiyoti, turmush tarzi va madaniy an'analari ta'sirida shakllangan.

Ingliz tilida **loneliness**, **solitude**, **isolation** va **alienation** kabi birliklar yolg'izlik bilan bog'liq ma'nolarni ifodalaydi. Biroq ular semantik jihatdan bir-biridan farq qiladi. Masalan, **loneliness** odatda insonning o'zini yolg'iz his qilishi, yaqin insonlar bilan emotsional aloqaning yetishmasligini bildiradi. **Solitude** esa aksariyat hollarda ijobiy ma'noda qo'llanilib, insonning o'z ixtiyori bilan tanholikni tanlashi, xotirjamlik va o'z-o'zini anglash holatini ifodalaydi. Bu holat ingliz tilida yolg'izlik konseptining turli semantik qatlamlarga ega ekanligini ko'rsatadi.

Masalan:

She felt deep loneliness after moving to another country.

He enjoys solitude because it helps him concentrate on his work.

Birinchi misolda **loneliness** salbiy emotsional holatni ifodalasa, ikkinchi misolda **solitude** ijobiy mazmunda qoʻllangan.

Oʻzbek tilida esa **yolgʻizlik, tanholik, yakka qolish** kabi birliklar mazkur konseptni ifodalaydi. Oʻzbek til manzarasida yolgʻizlik koʻproq insonning yaqinlaridan ajralishi, ijtimoiy qoʻllab-quvvatlashning yoʻqligi yoki hayotdagi ogʻir sinovlar bilan bogʻliq holda talqin qilinadi. Milliy madaniyatimizda oila, qarindoshlik va mahalla munosabatlari muhim oʻrin tutgani sababli yolgʻizlik koʻpincha salbiy hodisa sifatida baholanadi.

Masalan:

Yolgʻizlik odamni oʻyga toldiradi.

U uzoq yillar tanholikda hayot kechirdi.

Har ikkala misolda ham yolgʻizlik insonning ruhiy kechinmalari va ijtimoiy holati bilan bogʻliq holda tasvirlangan.

Qiyosiy tahlil shuni koʻrsatadiki, ingliz va oʻzbek tillarida yolgʻizlik konseptining asosiy yadrosi oʻxshash boʻlib, u ijtimoiy ajralish va emotsional boʻshliqni anglatadi. Biroq ingliz tilida **solitude** tushunchasi orqali tanholikning ijobiy jihati ham alohida konseptual maʼno kasb etsa, oʻzbek tilida bunday maʼno kamroq uchraydi. Bu farq ingliz madaniyatida individualizm, oʻzbek madaniyatida esa jamoaviylik va oilaviy qadriyatlarning ustuvorligi bilan izohlanadi.

Demak, “yolgʻizlik” konsepti nafaqat til birligi, balki xalqning dunyoqarashi, madaniy qadriyatlari va tafakkurini aks ettiruvchi lingvomadaniy hodisa sifatida namoyon boʻladi. Uni qiyosiy oʻrganish turli tillarda emotsional konseptlarning shakllanish mexanizmlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Konseptning mazmunini yanada chuqurroq anglashda frazeologik birliklar va maqollar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan ular xalqning dunyoqarashi va milliy mentalitetini oʻzida mujassamlashtiradi.

Ingliz tilida yolgʻizlik bilan bogʻliq *to feel alone in the crowd* (olomon ichida ham oʻzini yolgʻiz his qilmoq), *a lone wolf* (yolgʻizlikni afzal koʻruvchi yoki mustaqil inson) kabi iboralar qoʻllaniladi. Ushbu birliklarda yolgʻizlik baʼzan salbiy, baʼzan esa shaxsning mustaqilligi va erkinligini ifodalovchi ijobiy maʼnoga ega.

Oʻzbek tilida esa *yolgʻizning yoʻli tor, yolgʻiz daraxt oʻrmon boʻlmas* kabi maqollar mavjud boʻlib, ular insonning jamiyat va jamoa bilan hamkorlikda yashashi zarurligini taʼkidlaydi. Mazkur maqollar oʻzbek xalqining jamoaviylik, oila va hamjihatlikni yuksak qadrlashini koʻrsatadi. Demak, ingliz va oʻzbek tillaridagi frazeologik birliklar ham “yolgʻizlik” konseptining turlicha madaniy talqin qilinishini namoyon etadi.

Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan konseptlar inson ongida maʼlum belgilar va assotsiatsiyalar orqali shakllanadi. “Yolgʻizlik” konsepti ingliz tili vakillari ongida koʻpincha *privacy, freedom, independence, silence* kabi tushunchalar bilan bogʻlansa, oʻzbek tili vakillarida *oilal, yaqin insonlar, mehr, sogʻinch* va *ayriliq* kabi assotsiatsiyalar bilan uzviy aloqador holda namoyon boʻladi. Bu esa har ikki xalqning madaniy qadriyatlari konsept mazmunining shakllanishiga bevosita taʼsir koʻrsatishini isbotlaydi. Shuningdek, badiiy adabiyotlarda ham yolgʻizlik konsepti turlicha talqin qilinadi. Ingliz adabiyotida yolgʻizlik koʻpincha qahramonning ichki kechinmalari, shaxsiy tanlovi va oʻzligini anglash jarayoni bilan bogʻlansa, oʻzbek adabiyotida u koʻproq hijron, ayriliq, ijtimoiy munosabatlarning uzilishi yoki yaqin insonlardan uzoqlashish natijasida yuzaga keladigan ruhiy holat sifatida tasvirlanadi. Bu esa konseptning badiiy matnlarda ham milliy-madaniy xususiyatlarga ega ekanligini koʻrsatadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni tasdiqlaydiki, “yolgʻizlik” konsepti ingliz va oʻzbek tillarida umumiy semantik yadroga ega boʻlsa-da, uning lingvistik ifodalanishi va madaniy talqini sezilarli darajada farqlanadi. Mazkur farqlar

har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy hayoti va milliy qadriyatlari bilan chambarchas bog‘liq.

Xulosa

Tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek tillarida “yolg‘izlik” konsepti umumiy semantik asosga ega bo‘lsa-da, uning lingvistik ifodalanishi va lingvomadaniy talqinida muayyan farqlar mavjudligini ko‘rsatdi. Har ikki tilda mazkur konsept insonning emotsional holati, ijtimoiy munosabatlari hamda ichki kechinmalari bilan bog‘liq holda ifodalansa, uning mazmuni milliy madaniyat va qadriyatlar ta’sirida o‘ziga xos xususiyat kasb etadi.

Qiyosiy tahlil natijasida ingliz tilida *loneliness* va *solitude* tushunchalari o‘rtasidagi semantik tafovut aniq namoyon bo‘lishi, o‘zbek tilida esa “yolg‘izlik” konsepti asosan salbiy ruhiy holat va ijtimoiy ajralish bilan bog‘liq holda talqin qilinishi aniqlandi. Bu esa har ikki xalqning dunyoqarashi, turmush tarzi va madaniy qadriyatlari konsept mazmunining shakllanishida muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, frazeologik birliklar, maqollar va badiiy matnlar tahlili “yolg‘izlik” konseptining nafaqat til hodisasi, balki milliy tafakkur va madaniyatning muhim tarkibiy qismi ekanligini ko‘rsatdi. Mazkur tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik, kognitiv tilshunoslik hamda lingvokulturologiya sohalaridagi ilmiy izlanishlarni boyitishga xizmat qiladi. Kelgusida “yolg‘izlik” konseptini assotsiativ-verbal tajribalar, milliy korpus materiallari hamda zamonaviy badiiy asarlar asosida kengroq o‘rganish ushbu konseptning kognitiv va lingvomadaniy xususiyatlarini yanada chuqurroq yoritish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Askoldov, S. A. (1997). *Konsept i slovo*. In V. P. Neroznak (Ed.), *Russkaya slovesnost’: Ot teorii slovesnosti k strukture teksta* (pp. 267–279). Academia.

Karasik, V. I. (2002). *Yazykovoy krug: Lichnost’, kontsepty, diskurs*. Gnozis.

Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. University of Chicago Press.

Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.

Maslova, V. A. (2001). *Lingvokulturologiya*. Akademiya.

Wierzbicka, A. (1992). *Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. Oxford University Press.

Evans, V. (2011). *Cognitive Linguistics*. Oxford University Press.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi O‘zbek tili, adabiyoti va folklori instituti. (2008). *O‘zbek tilining izohli lug‘ati* (5 jild). O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti.